

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова, Институт за български език “Проф. Л. Андрейчин” на Българската академия на науките

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки. Професионално направление
2.1. Филология. Научна специалност „Български език“ (история на българския език)

Автор: Валентина Георгиева Стефанова

Тема: История на определеността в българския език

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Ана-Мария Тотоманова

Със заповед № РД 38-154 на ректора на СУ “Св. Климент Охридски” от 24.02.2017 г. имам честта да съм избрана за външен член на Научното жури за оценка на дисертацията на редовната докторантка в Катедрата „Кирилometодиевистика“ Валентина Георгиева Стефанова. Понастоящем кандидатката работи като асистент в Секцията по компютърна лингвистика на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“. Биографичната справка показва, че: ас. Стефанова притежава бакалавърска степен по специалността “Българска филология” от Факултета по славянски филологии на СУ, където е придобила и степента „магистър“ по лингвистика в магистърската програма по компютърна лингвистика и интернет; участвала е в пет проекта, финансирани от различни институции (ЕС – ОП „Развитие на човешките ресурси“, COST, МОН, БАН) с подчертано приложение на съвременни интерактивни средства за извличане на езикова информация. Придобитият образователен ценз и допълнителната квалификация, съчетани с умелото ръководство на водещ специалист в областта на историческата граматика, са фактори, които обективно подпомагат успешното разработване на дисертационната тема. В откритата процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ колегата участва със следните материали: дисертация (475 страници: 247 с. основен текст, 19 с. библиография, 209 с. приложения); автореферат; три публикации в национални научни издания и четири участия с доклади на научни форуми. Предоставените административни документи отговарят на необходимите условия за провеждане на процедурата. Изпълнени са всички предварителни законови изисквания, които ми дават основание да премина към оценката на предложената дисертация.

Дисертационният труд е посветен на една вечна и много актуална тема в българската езиковедска наука, както личи от най-съвременните заглавия, надлежно цитирани от докторантката. Новаторски момент в нейното изследване е стремежът да защити заглавието на темата си чрез:

1. Опит за максимално широко и всестранно разглеждане на категорията определеност според различни водещи теории и в перспективата на диахронията и синхронията, на българския книжовен език и неговите диалекти, на съпоставката между теоретични принципи и подходи към определеността в българистиката, славистиката и чуждата, предимно англоезичната литература, на традиционната ексцерпция и компютърната обработка на граматическа информация. Така изследването, независимо че на моменти тежи с подробното цитиране на чужди мнения, е абсолютно оригинален синтез на авторката на концепции и лично виждане по темата. Оригинален, макар и дискуссионен подход е липсата

на разделение между преводни и оригинални произведения на фона на едва ли не задължителната в палеославистиката съпоставка с гръцките форми, както и оставянето встрани на теориите за възникването на категорията в балкански контекст. Тук материалът се подвежда към друг тип схема (авторката говори за „конструиран подход“, с. 6), граматичен модел на определеността от гледище на дескриптивната граматика, семантиката, прагматиката, формалната логика и т.н. Дисертантката е нарекла скромно направеното от нея „нови щрихи“ и аз я поздравявам за тази скромност, тъй като и след нейния труд ще останат много спорни моменти в процеса на граматикализация на членните морфемии до повсеместното възникване на определителния член като типологическа особеност в граматичната система на българския език. Този краен резултат е нещо различно от функционирането на задпоставените адноминални морфемии от стари показателни местоимения в различни значения и в различни периоди. В анализа си авторката се придържа към комбинирани класификационни признаци от теорията на Я. Вакернагел, Г. Сване, В. Станков и др. и говори за 4 основни позиции/функции: слаба анафорична, силна анафорична, индивидуализираща, генерализираща, по които са подведени примерите както в основния текст, така и в приложението от Троянския дамаскин. Анализът на материала от избраните източници е проведен целенасочено и е обобщен еднотипно, т.е.

теоретичната рамка последователно е спазена.

2. Използването на ясно дефиниран обем от средновековни и новобългарски източници, които отразяват развитието на категорията в диахрония за период от IX до XVII в. Става въпрос за два старобългарски паметника, пет от среднобългарската епоха, два от ранния новобългарски период. Те са избрани целенасочено според съществуващите в науката изследвания за прояви на определеност в тях, някои от които са спорни или пък представят материала частично, а не изчерпателно. Стефанова представя аналитично много по-обемна материал от източниците. Например от Чергедските молитви тя е увеличила случаите на определеност с общо 105 примера. Заслужава специално да се отбележи положителната практика, че езиковата информация е извлечена от текстовия корпус към проекта *Cyrrillomethodiana* на СУ „Св. Климент Охридски“ (Електронен портал за медиевистика), който доказва своята ефективност в исторически езиковедски изследвания именно поради възможността за изчерпващ характер на употребите според предварително зададена концепция.

3. Ясна и прегледна структура в съответствие с изискванията за оформяне на дисертация и убедителна за издържаността на проведената изследователска процедура. Трудът е структуриран в увод, четири глави, заключение, библиография от 102 единици. Към това се добява едно приложение – представителна извадка от примери за определеност в Троянския дамаскин по предварително зададени критерии на граматичната анотация (с. 257 – 475), което оценявам като безспорен научноприложен резултат. В крайния си вид тази структура отразява теоретичните принципи, около които изгражда хипотезите си Стефанова, както и приложението им върху изворовия материал. Дисертантката се е съобразила с някои уместни препоръки от вътрешното обсъждане.

4. Лично за мен е достойнство обстоятелството, че макар и да са проведени по различна от доминиращата в палеославистиката методология, примерите, анализирани от Стефанова, подкрепят съществуващи до момента изводи, а изводите са толкова по-надеждни, колкото повече различни подходи водят към тях: например заключенията на Стефанова, че от старобългарските източници именно в Шестоднева на Йоан Екзарх примерите със задпоставено показателно местоимение изразяват определеност на референта, или че именно в Троянския дамаскин и в текстовете на седмоградските българи, т.е. в ранната новобългарска епоха и в народния език, е засвидетелстван напреднал стадий от

граматикализацията на членните морфемии. Всички изводи са придружени от статистически данни, които също ги подкрепят, например 135 примера в Шестоднева срещу само 26 в Пролога и Богословието (Небеса) на Йоан Екзарх. Много ценни са вътрешните класификации за всеки източник който от показателните елементи преобладава в анализирания материал, например преобладаващите употреби на *онъ*-парадигмата в Манасиевата хроника. У мен буди интерес въпросът в колко случая би имало пълно съвпадение между употребените задпоставени показателни местоимения в текста на оригинала и членуваните имена в съвременните преводи на старите текстове и в каква степен съвременният превод, въпреки субективния момент, може да се използва при разрешаване на спорни случаи.

Позволявам си да препоръчам при бъдещо публикуване на дисертацията в началото кратко и ясно да се обособят въведените основни термини, към които авторката се придържа, и да се изясни точното им съдържание, например разликата между „членоподобна форма“, „членувана форма“ (термин, който основателно се избягва), „членувана морфема“ и т.н. В настоящия вид те са изяснени в кратка бележка под линия, а ми се струва, че са основни понятия за анализа. Това се налага още повече, за да се открие собствената терминология на труда в сравнение с употреби на дадени термини в други цитирани трудове. Тези термини имат своето място сред изясненията какво е анафора, деиктичност и т.н. Втори аргумент за мен е фактът, че авторката на много места практически обобщава, изравнявайки в изложението *задпоставено показателно местоимение/определителен член*, тъй като кое от двете надделява зависи от конкретния пример. В същото време тя самата признава, че: „При анализа на примерите се взема предвид и разликата на показателното местоимение и определителния член. И двете в определен контекст могат да се появят в анафорична употреба, което води до двусмислие“ (с. 72).

Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертацията и е подготвен в съответствие с нормативните изисквания. Научните приноси са добре открити.

В заключение смятам, че предложеният дисертационен труд ***История на определеността в българския език*** по тематика, обем и изпълнение съответства на критериите за дисертабилност и съдържа научни и научноприложни приноси, които ми дават основание да гласувам положително на ***ас. Валентина Георгиева Стефанова да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор”*** в област на висше образование 2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.1. Филология. Научна специалност „Български език“ (история на българския език).

30. 03. 2017 г.

Изготвил становището:

/проф. д.ф.н. М. Цибранска-Костова/